

KATRÂN-ı TEBRİZÎ (قطران تبریزی)

Hakim Şerefüzzamân
Katrân Adudî Tebrizî
(ö. 482/1089'dan sonra)

İrânî şair.

Tebriz civarındaki Şâdîbâd köyünde doğdu. Katrân kelimesinin şairin adı mı mahlası mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bazı şiirlerinde ailesinin dihan (köy ağası) olduğunu söyleyen Katrân'ın eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılabilir. Genç yaşta Gence'de Şeddâdîler'den Ebü'l-Hasan Afî-i Leşkerî'nin hizmetine girdi. Gence'de ayrıca Ebû Mansûr Vehsûdân ve Tiflis Hükümdarı Ebü'l-Fazl Ca'fer ile tanıştı. Leşkerî kendisine son derece iltifat ettiği halde onu bırakıp Tebriz'e geldi. Ancak buradan kendisine kasideler göndermeyi de ihmal etmedi. Tebriz'de Vehsûdân'ın sarayına intisap etti ve sarayın en sevilen şairlerinden biri oldu. Bu hükümdarın Irak Türkmenleri'ne karşı elde ettiği zaferleri anlatan kasideler yazdı. Bir manzumesinde 434'te (1042) Tebriz'de vuku bulan bir depremi bütün ayrıntıları ile tasvir eder. 438'de (1046) Tebriz'de Nâsır-ı Hüsrev ile görüştü. Selçuklular'ın Azerbaycan'ı hâkimiyetleri altına aldıkları sırada (446/1054) hakkında otuzdan çok kaside yazdığı, Ebü'l-Halîl Ca'fer adında bir hükümdarın yanında bulunuyordu. 459'dan (1067) sonra Gence'ye giden Katrân burada Fadlûn b. Ebü's-Süvâr'ı övmüş ve büyük miktarda ödül almıştır. Bir kasidesinde, 481'de (1088) Melikşâh tarafından Esterâbâd'a götürülen Fadlûn'un Gence'ye döndüğünden bahsettiğine göre o tarihte Gence'de bulunuyordu. Burada Selçuklular'dan İmâdüddevlî Sav Tegin için iki kaside yazdı. O sırada sekseni aşkın bir yaşta bulunması gereken Katrân büyük bir ihtimalle 482'den (1089) sonra vefat etmiştir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Horasan bölgesi dışında Azerbaycan'da Farsça şiir yazan ilk kaside şairi olan Katrân şiirlerinde Unsûrî ve Ferrûhî'yi örnek almıştır. Horasan şairlerinden farklı olarak söz sanatlarına ağırlık vermekle birlikte birçok şiiri sade ve kolay anlaşılır niteliktedir. 8000 beyit ihtiva eden divanı kaside, terkihibend, kıta ve rubâîlerden oluşur. Beş nüshası bilinen divanın bazı nüshaları İrân edebiyatının ilk dönem şairlerinden Rûdekî'ye (ö. 329/941) isnat edilmiş ve *Dîvân-ı Rûdekî* adıyla basılmıştır (Tahran 1263 hş.).

Katrân'ın divanı son olarak Muhammed Nahcuvânî tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1362 hş./1983). 2. *Tefâsîr fi luğati'l-Fürs*. Kâtib Çelebi Katrân'ın bu adla bir sözlük yazdığını kaydetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 426). Katrân'ın çağdaşı olan Esedî-i Tûsî de *Luğat-ı Fürs* adlı eserinde onun böyle bir eseri olduğuna dair telmihte bulunmaktadır. Ancak eser günümüze kadar gelmemiştir. Bazı kaynaklarda Katrân'ın *Kavsnâme* adlı bir mesnevisi bulunduğunu kaydedilmektedir (meselâ bk. Safâ, II, 422-423).

BİBLİYOGRAFYA :

Nâsır-ı Hüsrev. *Sefernâme* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1369 hş., s. 9; Avfî. *Lübâb*, II, 214; Devletşâh. *Tezkire*, s. 67; *Keşfü'z-zunûn*, I, 426; Hidâyet. *Mecma'u'l-fuşahâ'*, Tahran 1270, s. 466-476; Browne. *LHP*, II, 271; Rypka. *HIL*, s. 194; Safâ. *Edebiyyât*, II, 421-430; Bediüzzaman Fîrûzanfer. *Sûhan ü Sûhanverân*, Tahran 1369 hş., s. 492-500; Abdülhüseyn Zerrinkûb. *Bâ Kârân-ı Hulle*, Tahran 1374 hş., s. 103-115; M. Rızâ Şefîi Kedkenî. *Suver-i Hiyâl der Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1336 hş., s. 540-549; Âbidî. "Se Kasîde-i Nâşînâh'te ez Katrân-ı Tebrizî", *Âyende*, VI, Tahran 1359 hş., s. 507-516; Ahmed Ateş. "Katrân", *İA*, VI, 447-452; I. Dehghan. "Katrân", *EP* (İng.), IV, 773.

ADNAN KARAIŞMAILOĞLU

KATRÜ'n-NEDÂ (قطرانندی)

İbn Hişâm en-Nahvî'nin
(ö. 761/1360)
nahve dair eseri.

Tam adı *Ķatrü'n-nedâ ve bellü's-şadâ* olan eser temel gramer kurallarını öz-lü ifadelerle anlatan bir giriş niteliğindedir. Nahiv ağırlıklı olmakla birlikte kısmen sarf konularını da içeren eserde benzer konular birleştirilmiş, farklı görüşler ve hatalı bulunan fikirlerle tercih edilen görüşler kısaca belirtilmiştir. İbn Usfûr el-İşbîlî'nin *Şerhu Cümeli'z-Zeccâci'si*, Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-Halebiyyât'ı*, Zemahşerî'nin *Keşşâf'ı* ile *el-Enmüzece*'i eserin belli başlı kaynakları arasında sayılabilir. Müellif yer yer Sibeveyhi, Ahfeş el-Evsat, Ferrâ, Ali b. Hamza el-Kisâî, İbn Serrâc, Müberred, Zeccâc ve İbn Harûf'un görüşlerine de başvurmuştur.

Ķatrü'n-nedâ'nın müstakil olarak ve daha ziyade müellifin şerhiyle birlikte birçok baskısı yapılmıştır (Bulak 1253; Kahire 1274, 1278, 1280, 1963). Muhammed Muhyiddin Abdülhamid eseri *Sebilü'l-hüdâ bi-tahkîki Şerhi Ķatrî'n-nedâ* adlı ta'likiyle (Kahire 1386/1966). Tâhâ Muhammed ez-Zeynî ile Muhammed Abdül-

mün'im Hafâcî de gerekli açıklamalar ve ilâve ettikleri alıştırmalarla birlikte yayımlamışlardır (Kahire 1388/1969).

Yüzyıllarca okunan eser hakkında şerh, hâşiye, nazma çekme ve tercüme türü birçok çalışma yapılmıştır. *Ķatrü'n-nedâ* üzerine başta müellifi olmak üzere birçok kişi şerh yazmıştır. Ahmed el-Fâkihî (*Mücbübü'n-nidâ ilâ Şerhi Ķatrî'n-nedâ*, Bulak 1264; Kahire 1281; Bombay 1880), Ma'mer İbn Abdülkavî, Abdülmelik el-Assaffî (*Bülûğu'l-merâm li-Küteyyibi Ķatrî'n-nedâ li'bn Hişâm*), İsmâil b. Temim el-Cevherî, Moulvi İrtiza Alikhan (Medres 1889) ve İbrâhim el-Endelüsî'nin şerhleri bunlardan bazılarıdır (Brockelmann, *GAL*, II, 28; *Suppl.*, II, 17).

Yûsuf el-Feyşî, Ahmed ed-Delcemûnî, Ahmed eş-Şücâî (Bulak 1272; Kahire 1299), Hasan İbn Abdülkebir (Tunus 1281), Abdürrahîm es-Süveydî, Mahmûd el-Âlûsî, Ebû Bekir eş-Şenevânî ve Muhammed b. Âşûr et-Tâhir (*Hediyetü'l-erib ilâ aşda-ki'l-hâbib*, Kahire 1296) müellifin şerhine hâşiye yazarlar arasında zikredilebilir. Ahmed el-Fâkihî şerhine de hâşiyeler yazılmıştır. Bunlardan Yâsîn el-Uleymî (Kahire 1299), Ali en-Neftî (*İcâbetü tullâbi'l-hüdâ*, Jerusalem 1320) ve Mahmûd el-Âlûsî (Kahire 1320) hâşiyeleri basılmıştır.

Ķatrü'n-nedâ ve müellif şerhinde örnek (şâhid) olarak geçen 150'yi aşkın şiir de ayrıca şerhedilmiştir. Ebü'l-Kâsım b. Muhammed el-Bicâî, Sâdık b. Ali el-Hüseynî, Muhammed eş-Şirbînî, Ahmed b. Kâsım el-Ubâdî, Cemâleddin el-Kabbânî, Muhammed Emîn el-Müderriş ve Osman b. Mekki ez-Zebîdî (*Me'âlimü'l-iktidâ şerhu şevâhidi Ķatrî'n-nedâ*, Kahire 1324) bu tür şerh yazan müelliflerdendir.

Eser, Abdülazîz el-Fergalî (*Nazmü Ķatrî'n-nedâ*, Bulak 1244), Saîd b. Abdullah el-Himyerî (*Nazmü'l-Ķatr*). Süleyman Bek eş-Şâvî (*Nazmü'l-Ķatr*), Saîd el-Amrî (*Neş'etü't-tullâb ve behcetü'l-aḥbâb*) gibi müellifler tarafından nazma çekilmiştir. Kitabın bazı bölümleri ayrıca şerhedilmiştir. Sâdık b. Ali el-Hüseynî'nin *Muhtârât min Kitâbi'l-Ķatr*, İsmâil b. Gânim el-Cevherî ile Nu'mân el-Âlûsî'nin *Şerhu Dîbâceti Ķatrî'n-nedâ* ve Muhammed b. Ahmed Aliş'in *Hâtimetü Şerhi Ķatrî'n-nedâ* adlı eserleri bu tür çalışmalar arasındadır (*Ķatrü'n-nedâ* üzerine yapılan bütün çalışmalar için bk. Ali Fevde Nîl, s. 107-110; Brockelmann, *GAL*, II, 28; *Suppl.*, II, 16-17). A. Goguyer, *Şerhu Ķatrî'n-nedâ'yı La pluie de rosée et l'étalement du soif* adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (Leiden 1887).

KATRÜ'n-NEDÂ

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerhu Katrî'n-nedâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fıkr); *Keşfü'z-zunûn*, II, 1352; Brockelmann, *GAL*, II, 27-28; *Suppl.*, II, 16-17; Ali Fevde Nîl, *İbn Hişâm el-Enşârî: Âşâruhü ve mezhebühü'n-nahvî*, Riyad 1406/1985, s. 95-117.

M. REŞİT ÖZBALIKÇI

KATTÂN, Ebû Ma'şer

(bk. EBÛ MA'ŞER et-TABERÎ).

KATTÂN, Rebî' b. Süleyman

(bk. REBÎ' b. SÜLEYMAN el-KATTÂN).

KATTÂN, Yahyâ b. Saîd

(bk. YAHYÂ b. SAİD el-KATTÂN).

KAVÂİD

(bk. KÂİDE).

KAVÂİDÜ

AKÂİDİ ÂLİ MUHAMMED

(bk. BEYÂNÜ MEZHEBİ'İ-BÂTİNİYYE).

KAVÂİDÜ't-TAHDİS

(قواعد التحديث)

Cemâleddin el-Kâsimî'nin
(ö. 1914)

hadis usulüne dair eseri.

Hadis usulü konularının yeni bir tertiple ele alındığı eserin tam adı *Qavâ'idü't-tahdîs min fünûni muştalahî'l-hadîs*'tir. Kâsimî hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve edebiyat ilimlerinin belli başlı kaynaklarından iktibaslar yaparak hazırladığı eseri 19 Zilhicce 1324'te (3 Şubat 1907) tamamlamıştır. Müellif, on bölüm halinde kaleme aldığı eserin girişinde tanınmış şahsiyetlerin gelecek nesiller için kitap yazmasının önemi konusundaki görüşlerini açıklamakta, kitaplarda nakledilen fikirlerin kaynağını zikretmenin önemi üzerinde durmakta, İbn Hacer el-Askânî'ye dayanarak başlangıçtan itibaren usûl-i hadîse dair eser yazarların çalışmalarını tanıtmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde hadisin, hadis ilminin, hadisleri nakleden ve savunanların değeri; ikinci bölümde hadis, haber, eser, hadîs-i kudî, hadisleri ilk ted-

vin edenler; üçüncü bölümde hadis ilminin mahiyeti, râvilerle ilgili bazı terimler; dördüncü bölümde sahih, hasen, zayıf, mürsel hadisler ve uydurma rivayetler, hadis diye uydurulan sözlerin nasıl bilineceği, beşinci bölümde ashap ve tâbiînin hadis rivayetindeki yeri, *Şahîh-i Buḥârî* ve *Şahîh-i Müslim*'de uygulanan bazı metotları; altıncı bölümde isnadın mahiyeti, önemi, tahammül yolları, rivayet sırasında kullanılan rumuzlar; yedinci bölümde rivayetle ilgili meseleler, hadisi mânen, ihtisar ve taktî suretiyle ve birden fazla yerde rivayet, hadislerle istiḥâd; sekizinci bölümde hadis rivayet edenlerle hadis talebesinin uyması gereken kurallar; dokuzuncu bölümde hadis kitaplarının tabakaları ve bunların sağlamlık derecesi, onlardan faydalanmanın usulü, bazı kitaplarda kullanılan rumuzlar; onuncu bölümde hadisin vahye dayanan, dayanmayan kısımları, dinin Resûl-i Ekrem'den nasıl öğrenildiği, sünnetin herkesi bağladığı, hadislere göre amel etmenin gereği, hadisi herkesin anlamayaacağı görüşünün yanlış olduğu, hadise saygı göstermeyenlerden uzak durulması gerektiği, anlaşılamayan hadisler karşısında ve çelişki durumunda nasıl davranılacağı, sahâbe, tâbiîn ve fakihlerin ihtilâf sebepleri, ehl-i hadîs ve ehl-i re'y arasındaki farklar, müctehid imamlara tâbi olmanın gereği gibi konular yer almaktadır. Eser, ilimde ilerleyebilmenin yolu ve hadisin iyi bir kul olabilmek için öğrenilmesi gerektiğine dair iki hâtime ile son bulmaktadır. Kendilerinden alıntı yapılan müelliflerle kitapları belirgin şekilde zikredilen eser Muhammed Behcet el-Baytâr tarafından yayımlanmıştır (Dımaşk 1353; Kahire 1380/1961; Beyrut 1979, 1986, 1408/1987, 1989).

Kavala'dan bir görünüş

BİBLİYOGRAFYA :

Cemâleddin el-Kâsimî, *Qavâ'idü't-tahdîs* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Dımaşk 1353/1935; ayrıca bk. M. Reşid Rızâ'nın takdimi, s. 9-17; Mahmûd Mehdi el-İstanbulî, *Şeyḫü'ş-Şâm Cemâlüddin el-Kâsimî*, Beyrut - Dımaşk 1405/1985, s. 68-70; Nizâr Abâza, *Cemâleddin el-Kâsimî*, Dımaşk 1418/1997, s. 272.

M. YAŞAR KANDEMİR

KAVALA

Yunanistan'ın Makedonya kesiminde liman şehri.

Ege denizinin kuzey sahilinde Selânik ile Dedeagaç (Alexandropolis) arasında yer alır; ıssız bir Ortaçağ yerleşim bölgesinde Osmanlılar tarafından kurulmuştur. Kavala, Kuzey Ege'ye doğru çıkıntı yapan kayalık bir burunda iyi korunmuş olup günümüze ulaşan bir Bizans ve Osmanlı kalesinin hâkim olduğu alanda bulunur. Yeni kurulan mahalleler eski merkezin batı ve doğusundaki dağlara doğru kademeli bir şekilde yelpaze biçiminde açılır. Kanûnî Sultan Süleyman döneminden beri ticarî mekânlar kalenin altındaki düzlükte ve liman boyunca yoğunlaşmıştır.

Kavala, karşısındaki Taşöz (Thasos) adasının bir kolonisi olan kadîm Neapolis şehrinin devamı olarak kabul edilir. Roma devrinde ise denizden 16 km. içerideki Philippi şehrine bağlıydı. Geç antikite döneminde bu şehrin yıkılışının ardından Neapolis kendi bağımsızlığını kazandı. İmparator Iustinianos tarafından yeniden güçlendirilen şehir, Slavlar ile Bulgarlar'ın istilâlarına uğradıysa da IX. yüzyılda Philippi'yi işgal eden Bizanslılar'ın elinde kaldı. Bu dönemlerde Christopolis adıyla tanındı ve bir piskoposluk merkezi oldu. XIII. yüzyıldan itibaren başpiskoposluk